

SOCIALINIS DIALOGAS

Socialinis dialogas yra esminė Europos socialinio modelio sudedamoji dalis. Ji sudaro galimybę socialiniams partneriams (administracijos ir darbuotojų atstovams) aktyviai padėti kurti Europos socialinę ir užimtumo politiką, be kita ko, sudarant susitarimus.

TEISINIS PAGRINDAS

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 151–156 straipsniai.

TIKSLAI

SESV 151 straipsnyje pripažįstama, kad administracijos ir darbuotojų dialogo skatinimas yra bendras ES ir valstybių narių tikslas. Socialinio dialogo tikslas – tobulinti Europos valdymą į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą įtraukiant socialinius partnerius.

LAIMĖJIMAI

A. (Dvišalio) socialinio dialogo plėtojimas ES lygmeniu

Pagal 1957 m. Romos sutartį vienas iš Komisijos uždavinių – skatinti glaudų valstybių narių bendradarbiavimą teisės burtis į asociacijas ir vesti kolektyvines darbdavių ir darbuotojų derybas klausimais. Tačiau praėjo dešimtmečiai, kol ši nuostata buvo įgyvendinta.

1985 m. Komisijos Pirmininko Jacques'o Delors'o inicijuoto „Val Duchesse“ socialinio dialogo proceso tikslas buvo į vidaus rinkos formavimą įtraukti socialinius partnerius, kuriems atstovauja Europos profesinių sąjungų konfederacija (ETUC), Europos bendrijos pramonininkų sąjunga (UNICE) ir Europos viešąsias paslaugas teikiančių darbdavių ir įmonių centras (CEEP). Vykdamas šį procesą buvo parengta keletas bendrų pareiškimų užimtumo, švietimo, mokymo ir kitais socialiniais klausimais.

1986 m. [Suvestiniu Europos aktu](#) (118b straipsnis) buvo sukurtas teisinis pagrindas Bendrijos masto socialiniam dialogui plėtoti ir pradėtas formuoti Europos socialinis dialogas. Pirmiausia sudarytas iniciatyvinis komitetas, kuris 1992 m. tapo socialinio dialogo komitetu (SDC) – pagrindiniu Europos lygmens dvišalio socialinio dialogo forumu. SDC susitinka 3–4 kartus per metus.

1991 m. UNICE (dabar BUSINESSSEUROPE), ETUC ir CEEP (dabar „SGI Europe“) sudarė bendrą susitarimą, kuriame raginama nustatyti privalomas konsultacijas su socialiniais partneriais dėl teisės aktų socialinių reikalų srityje ir įtvirtinti galimybę socialiniams partneriams derėtis dėl bendrųjų susitarimų Europos lygmeniu. Į šį reikalavimą atsižvelgta prie Maastrichto sutarties protokolo dėl socialinės politikos pridėtame susitarime dėl socialinės politikos, kuriame buvo numatytas konstitucijoje pripažintas socialinių partnerių vaidmuo Europos teisėkūros procese. Nacionaliniu

lygmeniu socialiniams partneriams suteikta galimybė įgyvendinti direktyvas sudarant kolektyvinius susitarimus.

Susitarimas dėl socialinės politikos buvo įtrauktas į [Amsterdamo sutartį](#) (1997 m.) ir taip pagaliau buvo sudaryta galimybė taikyti bendrą socialinio dialogo Europos Sąjungoje sistemą. Vykdamas sektorių socialinį dialogą sudaryti bendrieji susitarimai dėl vaiko priežiūros atostogų (1995 m.), darbo ne visą darbo dieną (1997 m.) ir darbo pagal terminuotą sutartį (1999 m.), kurie buvo įgyvendinti Tarybos direktyvomis.

[Lisabonos sutartyje](#) (2009 m.) dar kartą pabrėžtas socialinių partnerių vaidmuo (SESV 152 straipsnis) ir būtinybė sudaryti palankesnes sąlygas dialogui, sykiu paisant partnerių savarankiškumo ir įvairovės.

Tačiau po 2008 m. ekonomikos ir finansų krizės vis labiau didėjo spaudimas socialiniam dialogui ir jis silpnėjo dėl decentralizavimo, derybų apimties mažėjimo ir valstybių kišimosi į darbo užmokesčio politikos sritį. J.-C. Junckerio vadovaujama Komisija ėmėsi priemonių šiam nuosmukiui sustabdyti. 2015 m. kovo mėn. aukšto lygio konferencijoje ji paskelbė „naują socialinio dialogo pradžia“, o 2016 m. birželio mėn. socialiniai partneriai, Komisija ir Europos Sąjungos Tarybai pirmininkaujanti valstybė narė pasirašė keturšalį susitarimą. Šiame susitarime dar kartą patvirtintas esminis Europos socialinio dialogo vaidmuo ES politikos, įskaitant Europos semestrą, formavimo procese.

2017 m. [Europos socialinių teisių ramstyje](#) taip pat nustatyta pagarba socialinių partnerių savarankiškumui ir teisei imtis kolektyvinių veiksmų bei pripažinta socialinių partnerių teisė dalyvauti rengiant ir įgyvendinant užimtumo ir socialinės politikos priemones, be kita ko, sudarant kolektyvinius susitarimus. U. von der Leyen vadovaujama Komisija įsipareigojimą palaikyti socialinį dialogą pakartotinai patvirtino komunikatuose, tokiuose kaip „Europos žaliasis kursas“ ir „Tvirta socialinė Europa teisingai pertvarkai užtikrinti“, taip pat metinėje tvaraus augimo strategijoje ir konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose bei Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės tiksluose. 2021 m. vasario mėn. Komisija paskelbė socialinio dialogo stiprinimo ataskaitą ([Nahles ataskaita](#)), kuri buvo įtraukta į 2021 m. kovo mėn. pristatytą veiksmų planą, kuriuo įgyvendinamas Europos socialinių teisių ramstis. 2021 m. gegužės mėn. Porto socialiniu įsipareigojimu (pasirašytu Komisijos, Parlamento ir Europos socialinių partnerių) ir Europos Vadovų Tarybos Porto deklaracija pabrėžtas esminis socialinio dialogo vaidmuo.

Atsižvelgdama į veiksmų planą, Komisija pateikė individualiai savarankiškai dirbantiems asmenims skirtas gaires, kuriomis siekiama užtikrinti, kad konkurencijos teisė netrukdytų pagerinti jų darbo sąlygų taikant kolektyvines sutartis. Be to, Komisija pasiūlė [Tarybos rekomendaciją](#), kurioje išdėstyta, kaip ES valstybės gali toliau stiprinti socialinį dialogą ir kolektyvines derybas nacionaliniu lygmeniu, ir paskelbė [komunikatą](#) dėl socialinio dialogo stiprinimo ir skatinimo ES lygmeniu.

[Direktyva dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio ES](#) stiprinamas kolektyvinių derybų vaidmuo nustatant darbo užmokestį, reikalaujant, kad valstybės narės, kuriose kolektyvinių derybų aprėptis yra mažesnė nei 80 proc., priimtų kolektyvinių derybų skatinimo veiksmų planus.

B. Socialinio dialogo laimėjimai ES lygmeniu

Kaip numatyta SESV 154 straipsnyje, prieš imdamasi kokių nors veiksmų socialinės politikos srityje Komisija turi konsultuotis su socialiniais partneriais. Tokiais atvejais socialiniai partneriai gali nuspręsti derėtis dėl susitarimo tarpusavyje. Jie turi devynis mėnesius deryboms ir po to jie gali:

1. sudaryti susitarimą ir visi kartu paprašyti Komisijos pateikti pasiūlymą dėl Tarybos įgyvendinimo sprendimo arba
2. sudaryti susitarimą ir, laikydamiesi konkrečių savo ir valstybių narių procedūrų ir praktikos, patys jį įgyvendinti (vadinamieji savanoriški, vėliau – autonominiai susitarimai), arba
3. nuspręsti, kad susitarimo pasiekti neįmanoma, ir šiuo atveju Komisija toliau tęsia su atitinkamu pasiūlymu susijusį darbą.

Pagal SESV 153 straipsnį valstybėms narėms taip pat suteikiama galimybė patikėti socialiniams partneriams įgyvendinti Tarybos sprendimą dėl Europos lygmeniu pasirašyto kolektyvinio susitarimo.

Didelių pokyčių sektorių socialiniame dialoge įvyko priėmus [1998 m. Komisijos sprendimą](#). Pagrindiniuose ekonomikos sektoriuose buvo įsteigta keletas komitetų ir jie pasiekė vertingų rezultatų. Tarybos sprendimais buvo sudaryti ir įgyvendinti trys europiniai susitarimai: dėl jūrininkų darbo laiko organizavimo (1998 m.), dėl civilinės aviacijos mobiliųjų darbuotojų darbo laiko organizavimo (2000 m.) ir dėl mobiliųjų darbuotojų, teikiančių sąveikas tarpvalstybines paslaugas geležinkelių transporto sektoriuje, darbo sąlygų tam tikrų aspektų (2005 m.). 2006 m. balandžio mėn. pasirašytas [Susitarimas dėl darbuotojų sveikatos apsaugos ir geros praktikos principų taikymo tvarkant ir naudojant kristalinį silicio dioksidą ir jo turinčius produktus](#) yra pirmas keleto sektorių susitarimas. Vėliau buvo sudaryti ir Tarybos direktyvomis įgyvendinti kiti sektorių susitarimai: [susitarimas dėl tam tikrų vežimo vidaus vandens keliais sektoriaus darbo laiko organizavimo aspektų](#); [susitarimas dėl sveikatos darbuotojų apsaugos nuo su\(si\)žeidimų aštriais instrumentais ir su tuo susijusių infekcijų](#); [susitarimas dėl jūrų žvejybos sektoriaus](#); ir [socialinių partnerių susitarimas jūrų transporto sektoriuje](#).

Dėl kitų susitarimų Komisija nusprendė neteikti pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo.

Po ankstesnio nesėkmingo prašymo priimti Tarybos sprendimą, kuriuo įgyvendinamas sveikatos ir saugos susitarimas kirpyklų sektoriuje, kuriam kai kurios valstybės narės prieštaravo, 2016 m. birželio mėn. šis sektorius pasirašė naują Europos bendrąjį susitarimą ta pačia tema ir paprašė jį įgyvendinti Tarybos sprendimu. Komisija, prieš pateikdama pasiūlymą dėl Tarybos sprendimo, nusprendė atlikti proporcingą poveikio vertinimą. Atvirame laiške Komisijos pirmininkui J.-C. Junckeriui socialiniai partneriai prieštaravo tam, kad siekiant pagrįsti susitarimo neperdavimą Tarybai būtų vykdomas poveikio vertinimo procesas. 2018 m. pradžioje Komisija informavo socialinius partnerius, kad ji nerengs pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo, ir vietoj to pasiūlė paremti savarankišką susitarimo įgyvendinimą parengiant veiksmų planą. Socialiniai partneriai sutiko ir 2019 m. gruodžio mėn. kirpyklų sektoriaus socialiniai partneriai ir Komisija susitarė dėl veiksmų, kuriais bus remiamas susitarimo įgyvendinimas, rinkinio.

2018 m. kovo mėn. Komisija informavo centrinės valdžios administracijų socialinius partnerius, kad ji neteiks pasiūlymo Tarybai dėl jų 2015 m. susitarimo dėl teisių į informaciją ir konsultacijas įgyvendinimo priimančią direktyvą ([2.3.6](#)). Po to, kai Europos viešųjų įstaigų darbuotojų profesinė sąjunga (EPSU) ėmėsi teisinių veiksmų, 2019 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas nusprendė, kad Komisijos teisė inicijuoti teisės aktus suteikia jai įgaliojimus nuspręsti, ar socialinių partnerių susitarimus reikia padaryti teisiškai privalomus visose ES valstybėse narėse. EPSU nesėkmingai bandė apskųsti sprendimą.

Atsižvelgiant į pirmiau nurodytą antrąją galimybę, pirmasis susitarimas, įgyvendintas kaip atskiras susitarimas, buvo susitarimas dėl nuotolinio darbo (2002 m.). Po jo ėjo kiti savarankiški susitarimai: dėl su darbu susijusio streso, dėl europinio vairuotojų, teikiančių tarpvalstybinio sąveikumo paslaugas, pažymėjimo (abu 2004 m.), dėl priekabiavimo ir smurto darbe (2007 m.), dėl įtraukčių darbo rinkų (2010 m.), dėl vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumu grindžiamo požiūrio (2017 m.) ir dėl skaitmeninimo (2020 m.).

Kitais atvejais socialiniams partneriams susitarimo pasiekti nepavyko. 2001 m. gegužės mėn. nesėkmingai baigėsi derybos dėl bendrojo susitarimo dėl darbo per laikinojo įdarbinimo įmones. 2002 m. kovo mėn. Komisija, remdamasi socialinių partnerių pasiektu konsensusu, pateikė pasiūlymą dėl direktyvos ir ji buvo [priimta 2008 m.](#) Panašiai nutiko ir kitu atveju – socialiniams partneriams pareiškus nenorą dalyvauti derybose, 2004 m. Komisija pateikė pasiūlymą persvarstyti [Darbo laiko direktyvą](#). 2009 m. Parlamentui, Komisijai ir Tarybai nepavyko pasiekti susitarimo, o kitas Europos socialinių partnerių derybų procesas žlugo 2012 m. gruodžio mėn. dėl didelių nesutarimų, susijusių su požiūriu į budėjimo laiką. Komisija 2013 m. atnaujino peržiūros ir poveikio vertinimo procesą, 2015 m. surengė viešąsias konsultacijas ir 2017 m. paskelbė įgyvendinimo ataskaitą ir [aiškinamąjį komunikatą](#). Nuo to laiko kai kurie su darbo laiku susiję aspektai buvo įtraukti į kitus teisės aktus, pvz., į Direktyvą dėl profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros, Direktyvą dėl skaidrių ir nuspėjamų darbo sąlygų ir į iš dalies pakeistą Reglamentą dėl vairavimo trukmės.

C. Trišalis socialinis dialogas

Nuo pat Europos integracijos proceso pradžios buvo manoma, kad rengiant Europos teisės aktus svarbu įtraukti ekonominius ir socialinius suinteresuotuosius subjektus. Šį faktą patvirtina ir tai, kad buvo įsteigti Patariamasis komitetas anglių ir plieno klausimais ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Nuo 2003 m., siekiant palengvinti konsultacijų procesą, ES Tarybai pirmininkaujanti valstybės narė, dviejų vėliau pirmininkausiančių valstybių narių, Komisijos ir socialinių partnerių atstovai susirenka į trišalį socialinių reikalų aukščiausio lygio susitikimą ekonomikos augimo ir užimtumo klausimais. Jis rengiamas bent du kartus per metus prieš pavasario ir rudens Europos Vadovų Tarybos susitikimus.

2024 m. sausio mėn. Val Duchesse vykusiame socialinių partnerių aukščiausio lygio susitikime Komisija, Tarybai pirmininkaujanti Belgija ir Europos socialiniai partneriai pasirašė naują [trišalę deklaraciją dėl klestinčio Europos socialinio dialogo](#), kuria atnaujinamas dalyvių įsipareigojimas stiprinti socialinį dialogą ES lygmeniu. Deklaracijoje ne tik sprendžiamas įgūdžių ir darbo jėgos trūkumo klausimas ir dar kartą patvirtinamas socialinių partnerių vaidmuo, bet ir numatyta įsteigti atstovo

Europos socialinio dialogo klausimais, kuris būtų socialinių partnerių kontaktinis asmuo, pareigybę ir paskelbtas Socialinio dialogo paktas, kuris turi būti sudarytas iki 2025 m. pradžios.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas laikosi nuomonės, kad socialinis dialogas yra labai svarbi valstybių narių tradicijų dalis, ir ragina stiprinti trišalio dialogo vaidmenį ES lygmeniu. Parlamento Užimtumo ir socialinių reikalų komitetas vis dažniau kviečia ES lygmens socialinius partnerius išsakyti savo nuomonę. Lisabonos sutartyje numatyta Parlamento teisė gauti informaciją apie Sąjungos lygmeniu sudarytų kolektyvinių susitarimų įgyvendinimą (SESV 155 straipsnis) ir Komisijos iniciatyvas, kuriomis siekiama skatinti valstybių narių bendradarbiavimą (SESV 156 straipsnis), be kita ko, klausimais, susijusiais su teise jungtis į asociacijas ir vesti kolektyvines derybas.

[2014 m. kovo mėn. rezoliucijoje](#) ir [2017 m. vasario mėn. rezoliucijoje](#) Parlamentas paragino stiprinti socialinių partnerių vaidmenį naujame ekonomikos valdymo procese. Analogiškai [2018 m. balandžio mėn. rezoliucijoje](#) Parlamentas paragino Komisiją ir valstybes nares padidinti konkrečią paramą tikram socialiniam dialogui, kuris neapsiribotų vien konsultacijomis. 2019 m. balandžio mėn. [rezoliucijoje dėl direktyvos dėl skaidrių ir nuspėjamų darbo sąlygų](#) ir rezoliucijoje dėl pasiūlymo dėl [Europos darbo institucijos](#) Parlamentas dar kartą priminė, kad visada turėtų būti paisoma socialinių partnerių savarankiškumo, jų, kaip darbuotojų ir darbdavių atstovų tarpininkų, vaidmens ir nacionalinių darbo santykių sistemų įvairovės. Parlamentas 2021 m. gruodžio mėn. [rezoliucijoje](#) taip pat priminė esminį socialinių partnerių ir socialinio dialogo vaidmenį. Šioje rezoliucijoje Parlamentas ragina Komisiją ir valstybes nares kartu su socialiniais partneriais įsipareigoti iki 2030 m. pasiekti 90 proc. kolektyvinių derybų aprėptį.

Nuo COVID-19 krizės pradžios Parlamentas pabrėžia, kad siekiant sėkmingai įgyvendinti ES ekonomikos gaivinimo planą reikia visais lygmenimis palaikyti tinkamą socialinį dialogą. Tai matyti iš [2020 m. spalio mėn. rezoliucijos](#) ir [2021 m. kovo mėn. rezoliucijos](#). Šiose rezoliucijose pabrėžiama, kad socialinis dialogas ir kolektyvinės derybos yra pagrindinės darbdavių ir profesinių sąjungų priemonės nustatant teisingą darbo užmokestį ir darbo sąlygas ir kad tvirta kolektyvinių derybų sistema padidina valstybių narių atsparumą ekonominės krizės metu. Parlamentas taip pat pakartojo ankstesnius raginimus remti gebėjimų stiprinimą ir aktyvesnį socialinių partnerių dalyvavimą Europos semestre ir paragino į konkrečioms šalims skirtas rekomendacijas ateityje įtraukti rezultatus, susijusius su socialinių partnerių dalyvavimu darbo užmokesčio nustatymo mechanizmuose. Parlamentas pasiūlė apsvarstyti galimybę įmonėms, kurios naudojami viešosiomis lėšomis, nustatyti sąžiningo elgesio sąlygas ir reikalauti, kad jos paisytų kolektyvinių derybų ir darbuotojų teisės dalyvauti įmonių sprendimų priėmimo procesuose ir kartu priimti sprendimus.

[2023 m. vasario mėn. rezoliucijoje dėl Europos darbo tarybų](#) Parlamentas pabrėžė, kad labai svarbu stiprinti Europos darbo tarybas ir jų gebėjimą naudotis savo informavimo ir konsultavimo teisėmis, taip pat padidinti jų skaičių. Be to, Parlamentas pakartojo savo raginimą Komisijai pateikti pasiūlymą dėl [2009 m. direktyvos dėl Europos darbo tarybų](#) peržiūros, siekiant patikslinti jos tikslus, apibrėžtis ir procedūras ir sustiprinti darbuotojų atstovų teisę į informaciją ir konsultacijas, ypač restruktūrizavimo proceso

metu. Toks pasiūlymas buvo [pateiktas 2024 m. sausio mėn.](#) ir šiuo metu jį svarsto teisėkūros institucijos.

[2023 m. birželio mėn. rezoliucijoje](#) Parlamentą paragino valstybes nares peržiūrėti ir panaikinti visus nacionalinės teisės aktus, kuriais užkertamas kelias kolektyvinėms deryboms, ir paragino Komisiją užtikrinti, kad būtų laikomasi galiojančios ES viešųjų pirkimų direktyvos socialinės sąlygos. Jis taip pat paragino Komisiją ir valstybes nares per visą politikos formavimo ciklą konsultuotis su socialiniais partneriais dėl ekologinių klausimų ir teisingos pertvarkos, tai nustatant kaip standartinę praktiką.

Daugiau informacijos šia tema pateikiama [Užimtumo ir socialinių reikalų komiteto interneto svetainėje](#).

Samuel Goodger / Monika Makay
05/2024